

Kur'ân'da Hayvanların Zikredilmesi, Hikmetleri ve Faydaları

Mentioning Animals in the Qur'an, Their Wisdom and Benefits

Mehmet YOLCU

(Yüksek Lisans)

Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İlahiyet Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Tefsir
Anabilim Dalı

Yildirim Beyazıt University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences,
Department of Tefsir
Ankara, Turkey

m_yolcu@hotmail.com

ORCID: 0000-0001-6473-5776

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 12 Mart / March 2022

Kabul Tarihi / Date Accepted: 15 Haziran / June 2022

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Haziran / June 2022

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Atıf / Citation: Yolcu, Mehmet. "Kur'ân'da Hayvanların Zikredilmesi, Hikmetleri ve Faydaları". *Darülhadis İslami Araştırmalar Dergisi* 2 (Haziran 2022), 220-242.

İntihal/ Plagiarism: Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. /This article has been scanned by Turnitin. No plagiarism detected.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Mehmet Yolcu).

Yayıncı / Published by: Çankırı Karatekin Üniversitesi Darülhadis İslam Araştırmaları Merkezi/ Cankiri Karatekin University Darulhadis Islamic Studies Center

(CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır./ Licensed under the (CC BY-NC 4.0) International License.

Öz

Kur'an'da Allah birçok âlemi yarattığından bahsetmektedir. Bu âlemlerden biri de hayvanlar âlemidir. Allah, hayvanların insanlara önemli bir nimet olarak verildiğini, insanların hayvanlardan çeşitli şekillerde istifade ettiğini, hayvanların dünya hayatının bir süsü olduğunu ve insanların hayvanlardan ibret alması gerektiğini ifade etmiştir. Kur'ân'da hayvanlar Allah'ın varlığının, peygamberliğin ve yeniden dirilmenin bir ispatı olarak da karşımıza çıkmaktadır. Hayvanlardan bahseden bu ayetler tetkik edildiğinde Allah'ın varlığı, birliği ve hayvanların yaratılış hikmetleri daha iyi anlaşılmalı olacaktır. İnsanın, kendisi için birçok fayda barındıran hayvanların yaratılışlarındaki gaye ve hikmetleri anlayarak onların haklarına riayet etmesi, bir şükür ifadesi olmasının yanında dünyadaki ekolojik dengenin korunması açısından da son derece önemlidir. Bu çalışmanın amacı, Kur'ân'da bahsi geçen hayvanların tespit edilmesi ve onların Kur'ân'a göre sağladıkları faydaların ortaya konulmasıdır. Sonuç olarak insanlar, hayvanların yaratılış gaye ve hikmetlerini daha iyi anlamalı ve onların haklarına riayet etmelidir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'ân-ı Kerîm, Hayvan, Hikmet, Fayda

Abstract

In the Qur'an, Allah mentions that He created many worlds. One of these realms is the animal kingdom. Allah has stated that animals are given to humans as an important blessing, that humans benefit from animals in various ways, that animals are an ornament of the worldly life, and that humans should take a lesson from animals.

Mankind has benefited from animals in many ways since the day it was created. Animals have been an important part of human life. In the Qur'an, animals appear as proof of the existence of Allah, prophethood and resurrection. When these verses about animals are examined, the existence and unity of Allah and the wisdom

behind the creation of animals will be better understood. It is extremely important for people to understand the purpose and wisdom in the creation of animals, which have many benefits for them, and to obey their rights, as well as being an expression of gratitude, in terms of preserving the ecological balance in the world.

The aim of this study is to identify the animals mentioned in the Qur'an and to reveal the benefits they provide. As a result, people should better understand the purpose and wisdom of the creation of animals and respect their rights.

Keywords: Tafsir, Quran, Animal, Wisdom, Benefit

Giriş

“Arapça aslı *hayevân* olan kelime, diğer Sâmi dillerinde de bulunan “hy /hyv” (yaşamak, canlı olmak) kökünden gelen “canlı, diri” anlamında bir isimdir.” Seyyid Şerîf el-Cürcânî’ye göre hayvan büyüyen, hisseden, irade ile hareket eden cisimdir.¹ Bu kelime, Arapça’da ve Türkçe’de *hayvân* şeklini almış ve yaygın olarak bu şekilde kullanılmaktadır.

Kur'an, insana kâinatın nasıl ve niçin yaratıldığı konusunda çok çeşitli bilgiler vermektedir. Ayrıca insanın onunla nasıl bir irtibat ve ilişki içerisinde olması gerektiği hakkında rehberlik etmektedir. Çeşitli ayetlerde, insanın yakın çevresine (yeryüzüne) ve uzak çevresine (uzaya) dikkati çekilmekte, onlar hakkında düşünmesi istenmektedir. Kur'an-ı Kerîm’in kâinatla ilgili ayetleri, insanlara Allah’ın varlığı ve birliği hakkında bilgiler vermektedir.² Ayrıca insan dışındaki diğer varlıkların insanın emrine musahhar kılındığı hatırlatılarak, canlı ve cansız varlıkların

---

¹ Cürcânî, Seyyid Şerîf, Tarîfât: Arapça-Türkçe Terimler Sözlüğü Çev. Arif Erkan. (İstanbul: Bahar Yayınları, 1997), 91.

² el- En'am 6/38, İsrâ 17/44, Meryem 19/93.

yaratılışı, tabiat olaylarının meydana gelişi, dünyanın yapısı veya özellikleri hakkında öğrendiği bilgiler, insanı tefekküre sevk etmektedir.³

Allah kâinatı ve yaşadığımız yeryüzünü bir dengeyle yaratmıştır.⁴ İnsanın, önemli bir kulluk görevi de kainattaki bu dengeyi muhafaza etmektir. Kendisine sunulan nimetlerden yararlanırken de bu dengeyi gözetmesi gerekir.⁵ Bugün yeryüzünde yaşanan kıtlık, doğal afet, salgın ve küresel ısınma gibi sıkıntılar aslında yeryüzündeki dengenin bozulmasının bir sonucudur. Yeryüzünde ekolojik bir denge vardır. Mesela İnsanlar hayvanlardan gıda, elbise, barınma, yük taşıma ve savaş aracı olarak, hayvanlar da bitkilerden gıda ve tüketim malzemesi olarak faydalanmaktadır. Su ise tüm canlılar için hayati önem taşımaktadır. Bunlardan biri bozulduğunda, denge bozulmakta ve hepsini etkilemektedir. Dünyadaki varlıklar canlı ve cansız olarak iki kısma ayrılırken her iki kısım arasında mükemmel bir uyum ve hiyerarşi mevcuttur.⁶ İnsanlar için birçok faydaları bulunan ve bir hikmet üzere yaratılan hayvanlar, diğer varlıklar gibi ekolojik dengenin vazgeçilmez bir unsuru konumundadırlar. Ayrıca hayvanlar yaratılış itibari ile başıboş yaratılmamıştır. Ayetlerden anladığımızı göre yaratılışlarının bir gayesi vardır. Üstelik hayvanları yaratan Rabbimiz “Hayy” ismiyle onlara hayat bahşetmiştir.⁷

Allah'ın yaratmış olduğu ve bizim içinde yaşadığımız bu evrende birçok canlı bulunmaktadır. İnsanoğlunun, hayatını idame ettirebilmesi ve ihtiyaçlarını giderebilmesi için şüphesiz hayvanların önemli bir yeri vardır. Allah, Kur'an'ı Kerîm'de insanın yaratılış gayesinin kulluk etmek olduğunu, kâinatın da insanın

³ Nurettin Turgay, *Kur'an Açısından Hayvanlar ve Bitkiler* (Ankara: Fecr Yayınları, 2011), 17-18.

⁴ Kur'an-ı Kerîm Meâli, çev. Halil Altuntaş- Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009), El-Rahman 55/7.

⁵ Verilen Nimetlere Şükür ve Şükredilmediği Zaman Neler Olacağı Hakkında Bkz. Arslan Karaoğlu, "Nûr Sûresi 39-40. Âyetleri Bağlamında İnkârcı Tutum ve Davranışların Allah Katındaki Değeri" Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 6/10 (Mart 2019), 10.

⁶ Ramazan Turan, "İbn Miskeveyh'in Nefs Anlayışı" Tasavvur/Tekirdağ İlahiyat Dergisi 5/1 (Haziran 2019), 208.

⁷ Sabri Erturhan, "Hayvan Öldürme İle İlgili Fikhî Hükümler" Bilimname 6/1 (Haziran 2009), 100.

istifadesine sunulduğunu⁸ vurgular. Bu vesile ile Kur'ân-ı Kerîm'de hayvanlara genişçe yer verilmiş ve faydalarına işaret edilmiştir. Hayvanların Kur'ân'da çeşitli yönleriyle bahsedilmesi elbette tesadüfi bir tutum değildir.⁹

İnsanlar gibi çift olarak¹⁰ sudan yaratılan hayvanlar, yaratılış itibariyle, uçan, yürüyen, sürünen¹¹ vb. çeşitli şekillerde ve renklerde¹² yaratılmışlardır. Bu yaratılışları alelade bir yaratılış değil, Allah'ın varlığının bir delili şeklinde muazzam bir yaratılıştır. Hayvanlar da insanlar gibi birer topluluk olarak yaratılmışlar ve o şekilde yaşamaktadırlar.¹³ Ayrıca hayvanlar yeryüzünü imar etme misyonuyla yaratılan insanın emrine de musahhar kılınmışlardır.¹⁴ İnsandan daha büyük kütle ve güce sahip deve veya sığır sürüsüne bir kişinin hükmetmesine, saatlerce sırtında yolculuk yapmasına ve yük taşımaya hayvanların boyun eğmesi etmesi bunun en güzel örneğidir. Hayvanların insanın emrine verilmiş olması, kişinin ona zulmetmesi veya bu konuda savurganlık yapması anlamına gelmez. Bilakis bu konuda merhamet ve dengenin gözetmesi emredilmiştir.¹⁵ Çünkü Allah'ın varlığının bir delili konumundaki canlı veya cansız varlıklar insan için değerli bir nimettir.¹⁶ Bu bağlamda konu "Hayvanlarda Aklın Varlığının Kur'ân Çerçevesinde

---

⁸ el-Mülk 67/15, el-Hicr 15/20.

⁹ 661 (1263) yılında yazılan Zekeriyâ el-Kazvî'nin Acâ'ibü'l-mahlûkât ve garâ'ibü'l-mevcûdât adlı kitabının zooloji kısmında yaklaşık 130 hayvan hakkında bilgi verilmektedir. Benzer bir önemli çalışma da Hamdullah el-Müstevfî el-Kazvî'nin Farsça Nüzhetü'l-kulûb'udur. Müellifin 740 (1339) yılında tamamladığı kitabın zooloji kısmında 228 hayvanın Farsça, Arapça, Türkçe ve Moğolca isimleri verilmiştir.

¹⁰ ez-Zâriyat 51/49.

¹¹ en-Nur 24/45.

¹² E l-Fâtır 35/28.

¹³ el-En'am 38.

¹⁴ Yasin 36/71-73.

¹⁵ Ali Osman Ateş, "İslam ve Doğal Hayatın Korunması" Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD) 3/1 (Mart 2003), 1.

¹⁶ Necmettin Çalıışkan, *Kur'ân'da İnsanın Canlı Nebât-Hayvânât ve Cansız Cemâdât Varlıkları İlişkisi* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans Tezi, 2010), 115.

Değerlendirilmesi”¹⁷ adlı makale ile “Kur’ân’da İsmi Geçen Hayvanlar ve Bunların Zikrediliş Sebepleri” adlı Yüksek Lisans tezi olarak çalışılmıştır. Ancak hayvanların faydaları ve hikmetleri konusunun daha spesifik olarak ve içerik bakımından da fayda ve hikmetleri konusunun çalışılmasının faydalı olacağı kanaati hasıl olmuştur.

1. Kur'an'da Hayvanlarla İlgili Kullanılan Lafızlar

Kur'an'ı Kerîm'de Rabbimiz bizlerin ibret alması için çeşitli misaller vermekte ve bazı kıssalar anlatmaktadır. Özellikle hayvanlar birçok kıssada yer almakta, misal getirilen hayvanlarla, insanlara çeşitli mesajlar verilmektedir. “Kur'an, insanlara dünya ve ahiretin huzur ve saadetinin yolunu göstermek gayesi ile indirilmiştir. Kur'an, kâinata, tabiat düzenine, çevreye, yeryüzündeki bitki örtüsüne, çeşitli hayvanlara bakmamızı emrederek mesajlar vermektedir. Kur'an'a bakıp içindekileri incelediğimiz zaman, onda, bu konuda çeşitli bilgilerin yer aldığını görmekteyiz. Kur'an, çevreden, çevredeki su, hayvan ve bitkilerden çok yönlü bahsetmektedir. Kur'an'ın, çeşitli hayvan ve bitkilerden bahsetmesi, tesadüfi bir olay değildir”¹⁸ Hayvanların Kur’ân’da müstakil bir canlı topluluğu olarak zikredilmesi, İslam’ın hayvanlara verdiği değer bir göstergesi olarak da düşünülebilir.¹⁹ Ayrıca 5 sûre, ismini içeriğinde bahsedilen hayvan isimlerinden almaktadır.²⁰ “Bazı hayvanlar, Kur'an'da ismen zikredildikleri gibi, bazen de genel anlamda el-en'âm,²¹ el-vuhûş,²²

---

¹⁷ Ahmet Gündüz, “Hayvanlarda Aklın Varlığının Kur’ân Çerçevesinde Değerlendirilmesi” Şarkiyat 10/1 (Nisan 2018), 114-142.

¹⁸ Nurettin Turgay, “Kur’ân’da Adı Geçen Bitkiler ve Hayvanlar”, Çevre ve Din Uluslararası Sempozyumu, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2008), 274.

¹⁹ Sadrul Eslam Tahiri, “İslam Hukukunda Hayvan Hakları” Universal Journal of Theology 6/1 (Haziran 2021), 388.

²⁰ bk. el-Bakara Suresi, en-Nahl Suresi, en-Neml Suresi, el-Ankebut Suresi, el-Fil Suresi.

²¹ el-Maide 5/1,95 .

²² et-Tekvir 81/5.

el-behîme,²³ dabbe,²⁴ sebu',²⁵ tayr,²⁶ gibi isimlerle de anılmaktadırlar. Şimdi kısaca bu kavramlara değinecek olursak;

En'am: Kur'an-ı Kerîm'de bir sûreye isim olan ve hayvanlar için kullanılan *En'âm* tabiri, deve, inek ve koyunların ortak adıdır. "Yürümelerindeki yumuşaklık dolayısıyla onlara bu isim verilmiştir."²⁷ Deve, sığır, koyun ve keçi²⁸ anlamında kullanılmakta olan en'am kelimesi, Kur'an'da tekil olarak bir defa, çoğul olarak otuz iki defa geçmektedir. "Kadınlar, oğullar, yük yük altın ve gümüş, salma atlar, davarlar (en'am) ve ekinler gibi nefsin şiddetle arzuladığı şeyler insana süslü gösterildi."²⁹ Bu bağlamda hayatımızı kolaylaştıran ve özellikle bizler için önemli bir gıda kaynağı olarak nimet olan bu hayvanlardan, Kur'an'ı Kerîm'de ibret almamız istenilmektedir.³⁰

Behîme: Kur'an'da "*behîmetu'l-en'am*" şeklinde; eti yenen hayvanlar veya kurbanlık hayvanlar anlamında kullanılmıştır.³¹ Bununla birlikte tanımlarda, kuş ve yırtıcı olmayan tüm hayvanlar,³² aklı olmaması ve konuşma eksikliği sebebiyle dört ayaklı tüm hayvanları³³ veya yabani hayvanların behîme sınıfına girdiği söylenmiştir.³⁴ Kur'an'da "Çeşitli hayvanlar size helal kılındı."³⁵ ayetiyle eti yenilen

²³ el-Maide, 5/1.

²⁴ el-Enfal, 8/22.

²⁵ el-Maide, 5/3.

²⁶ en-Nahl, 16/79.

²⁷ Muhammed b. Ahmed el-Kurtûbî, *el-Cami' li-Ahkami'l-Kur'an* (İstanbul: Buruc Yayınları, 2003), 19/199.

²⁸ Emin Işık, "En'am Suresi" Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yayınları, 1995), 11/169.

²⁹ Âl-i İmran 3/14.

³⁰ en-Nahl 16/ 66.

³¹ el-Hacc, 22/28,34.

³² Rağîb el-İsfahanî, "Müfredât", çev. AldulbakiGüneş - Mehmet Yolcu (İstanbul: Çıra Yayınları, 2012), 174.

³³ el-Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'an*, 6/12.

³⁴ el-Kurtubî, *el-Cami' li-Ahkâmi'l-Kur'an*, 6/13.

³⁵ el-Maide, 5/1.

hayvanların ve Hacc Sûresinde de “... Allah’ın kendilerine rızık olarak verdiği kurbanlık (behime) hayvanlar...”³⁶ şeklinde kurbanlık hayvanların zikredilmesinden, kurbanlık olsun veya olmasın, eti yenilebilen hayvanların behîme olduğunu söyleyebiliriz.

Dabbe: Sözlükte “yavaş yürümek, hastalık ve elbisedeki ıslaklık”³⁷ gibi anlamlarda kullanılan dabbe kelimesi Kur’ân’da; güve böceği, hayvan ve kıyametin alametlerinden biri olan canlı anlamlarında on dört yerde tekil ve dört yerde de çoğul olarak geçmektedir.³⁸ Canlı anlamında, “Muhakkak yeryüzünde dolaşan canlıların Allah katında en kötüsü anlamayan ve düşünmeyen sağırlarla, dilsizlerdir.”³⁹ Hayvan anlamında, “Yeryüzünde yürüyen hiçbir hayvan ve iki kanadıyla uçan hiçbir kuş yoktur ki, sizin gibi birer ümmet olmasınlar.”⁴⁰ Güve böceği anlamında “...yalnız bir güve böceği yere dayandığı esasını yiyordu...”⁴¹, kıyamet öncesi yerden çıkacak canlı anlamında “Söylenen başlarına geleceği vakit, bunlar için yerden bir canlı çıkarırız...”⁴² ayetlerini örnek olarak verebiliriz. Tefsirlerdeki bilgilere göre kıyametin alametlerinden biri de yerden çıkacak *dabbe* adındaki bir yaratıktır. Tefsirlerde bu yaratıkla ilgili bazı bilgiler bulunmakla birlikte mahiyetinin nasıl olacağı ve nerde, ne zaman ortaya çıkacağı ile ilgili net bir bilgi bulunmamaktadır. El-İsfehâniye göre bilinme imkânı da yoktur.⁴³

Vuhûş: Kur’ân’da eti yenilen hayvanlar zikredildiği gibi vahşi hayvanlara da değinilmiştir. Vuhûş, Vahş kelimesinin çoğuludur ve “Yabani hayvan” anlamındadır.

---

³⁶ el-Hacc, 22/28,34.

³⁷ Firuzabadi, “*el-Kamûs*”, s. 411.

³⁸ Muhammed Fuad Abdalbaki, *el-Mu’cemu’l-Mufehres li-Elfazil-Kur’âni’l-Kerîm* (Kahire, Daru’l-Kutubi’l-Mısriyye, 1945), 252.

³⁹ el-Enfal, 8/22.

⁴⁰ el-En’am, 6/38.

⁴¹ es-Sebe, 34/ 14.

⁴² en-Neml, 27/82.

⁴³ en-İsfehâni, “*Müfredât*”, s.539.

Bu kelime Kur'ân'da Tekvir Sûresinde⁴⁴ geçmektedir. Bu ayette, kıyamet hallerini anlatılan olaylardan biri vahşi hayvanların bir araya toplanmasıdır. Yabani hayvanlar yırtıcı hallerini terk ederek güvenli yer aramak için yuvalarından fırlayacaktır.⁴⁵ Kıyametin, vahşi hayvanların bile dehşetinden etkilenerek bir araya gelip miskinleştiği bir gün olması hasebiyle, insanoğlunun o gün için hazırlık yapmasının önemi anlatılmıştır. Ayrıca yırtıcı hayvan anlamında bir ayette de *sebu'* kelimesi geçmektedir.⁴⁶ "Kur'an, Allah'ın bir bağıışı olarak insanın hayvanları eğitebilme yeteneğine dikkat çekmiştir."⁴⁷

Tayr: "Kanatlı ve uçabilen hayvanlara verilen isimdir."⁴⁸ *Tayr* kelimesi çeşitli türevleriyle birlikte Kur'ân'da yirmi sekiz defa geçmektedir.⁴⁹ Kuşlar tarih boyunca insanoğlu için imrenilen varlıklar olmuştur. Uçakların yapımında model alınan kuşların, yaratılışından ibret alınması gereken varlıklar olduğunu Rabbimiz Kur'ân'da bildirmektedir.⁵⁰

Bu genel tanımların dışında Kur'ân'ı Kerîm'de birçok canlı ismen zikredilmektedir. Bunları, aslan⁵¹, at⁵², bal arısı⁵³, balık⁵⁴, bildircin⁵⁵, bit⁵⁶, çekirge⁵⁷,

---

⁴⁴ et-Tekvir, 81/5.

⁴⁵ el-Kurtûbî, *el-Cami' li-Ahkami'l-Kur'ân*, 19/199.

⁴⁶ bk.: el-Maide, 5/3.

⁴⁷ Abdurrahman Kasapoglu, "Kur'an'da Koşullandırma Yoluyla Öğrenme -Hayvanların Koşullandırılması-" *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 5 / 2 (Nisan 2005), 57.

⁴⁸ Muhammed b. Yakup el-Firuzabadî, *el-Kamûsu'l-Muhît* (Beyrut: Daru'l-Ma'rife, 2011), 821.

⁴⁹ Abdalbaki, *el-Mu'cemu'l-Mufehres*, 433.

⁵⁰ en-Nahl, 16/79.

⁵¹ el-Müddessir, 74/38-51.

⁵² Âl-i İmran, 3/14.

⁵³ en-Nahl, 16/68.

⁵⁴ el-Enbiya, 21/87.

⁵⁵ Tâ-hâ, 20/80.

⁵⁶ el-A'raf, 7/133.

⁵⁷ el-Kamer, 54/7.

deve⁵⁸, domuz⁵⁹, eşek⁶⁰, fil⁶¹, hüdhüd kuşu⁶², inek⁶³, karga⁶⁴, karınca⁶⁵, keçi⁶⁶, kelebek⁶⁷, koyun⁶⁸, köpek⁶⁹, kurbağa⁷⁰, kurt⁷¹, kuş sürüsü (ebabil)⁷², maymun⁷³, örümcek⁷⁴, sinek⁷⁵, yılan⁷⁶ olarak sıralayabiliriz. Kur'ân-ı Kerîmde anlatılan konuların veya olayların daha iyi anlaşılması için verilen örneklerde, çeşitli tasvir ve temsiller kullanılarak birçok hayvan zikredilmiştir. Bu misallerle Allah insanlara çeşitli mesajlar vermiştir.

2. Kur'ân'da Hayvanların Zikredilmesinin Hikmetleri

Kur'an'ı Kerîm'de Rabbimiz bizlerin ibret alması için birçok misal vermekte ve bazı kıssalar anlatmaktadır. Özellikle hayvanlar birçok kıssada yer almakta, misal getirilen hayvanlarla insanlara çeşitli mesajlar verilmektedir. Ayrıca bazı sureler ismini sure içeriğinde bahsedilen hayvan isimlerinden almaktadır. Ayetlerde,

---

⁵⁸ el-Ğâşiye, 88/17.

⁵⁹ el-En'am, 6/145, El-Maide, 5/3.

⁶⁰ en-Nahl, 16/8.

⁶¹ Fil, 105/1.

⁶² en-Neml, 27/20-28.

⁶³ el-Bakara, 2/67-71.

⁶⁴ el- Mâide, 5/31.

⁶⁵ en-Neml, 27/ 18.

⁶⁶ el-En'am, 6/143.

⁶⁷ el-Kâria, 101/4.

⁶⁸ el-En'am, 6/143.

⁶⁹ el-Kehf, 18/18.

⁷⁰ el-Araf, 7/133.

⁷¹ Yûsuf, 12/13-17.

⁷² Fîl, 105/1.

⁷³ el-Maide, 5/60.

⁷⁴ el-Ankebût, 41-43.

⁷⁵ el-Bakara, 2/26.

⁷⁶ Tâhâ, 20/20.

hayvanların zikredilmesinin elbette birçok hikmetleri vardır. Genel olarak, onları da Allah'ın yarattığını hatırlatmak, bizleri yaratılışlarındaki gaye ve hikmetleri düşündürmeye sevk etmek, helal gıda ile ilgili fikhî düzenlemek, kurban ve zekât ibadetiyle Allah'a yakınlaşmanın bir vesilesi olduklarına vurgu yapmak ve sadece Allah adına kurban edilebilecekleri inancını yerleştirmek amacıyla Kur'ân-ı Kerîm'de hayvanlar zikredilmiştir.⁷⁷

Hayvanlar, Peygamber kıssalarında mucize ve ibret konusu olarak da zikredilmişlerdir. Bunların bir kısmının imtihan sebebi olarak geldikleri belirtilirken, bir kısmının da peygamberlerin nübüvvetlerini tasdiki için delil olarak anlatıldığını görmekteyiz. Hayvanların zikredilmesinin bir sebebi de insanların istifadesine sunulduklarını hatırlatmadır. Hayvanlar insanın emrine boyun eğen ve bir kısmı binek⁷⁸ olarak, bir kısmı gıda, bir kısmı ve daha birçok faydaları bulunan canlılardır.⁷⁹ Bunlar belirtilirken iyi ve temiz şeylerin helâl, necis ve iğrenç olanların da haram kılındığına vurgu yapılır.⁸⁰ Bu bağlamda necis olanlar isim isim zikredilmemiş sadece domuzun ismi bildirilmiştir. Ancak yenilmesi helal olan deve, sığır ve koyun gibi hayvanlara çeşitli vesilelerle atıf yapılmıştır.⁸¹

Allah'ın varlığının ispatına büyük önem verilen ve bu konuda pek çok deliller sunulan Kur'ân'da hayvanların zikri ile verilen mesajlardan biri de, Allah'tan başka yaratıcının olamayacağı hatta kendileri de bir yaratılmış olan, ölü hükmündeki, Allah'tan başka tapılanların bir sineği dahi yaratamayacaklarıdır. “Sizin Allah'tan başka taptıklarınız bir sinek dahi yaratamazlar.”⁸² Allah sinek gibi küçük varlıkları dahi

---

⁷⁷ Celal Çayır, *Kur'ân-ı Kerîm'de Zikredilen Hayvanlar ve Zikir Sebepleri*(Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999), 14.

⁷⁸ en-Nahl, 16/8.

⁷⁹ Yasin 36/71-73.

⁸⁰ el-Bakara, 2/172; el-Maide, 5/4; el-A'raf, 7/32.

⁸¹ Çayır, “Kur'ân-ı Kerîm'de Zikredilen Hayvanlar ve Zikir Sebepleri”, 59.

⁸² en-Nahl. 16/20-21.

büyük bir sanatla yaratmıştır. Zira tüm kâinat ve içindekiler bir ölçü ve sanatla yaratılmıştır.

Kur'ân'da, hayvanların Allah'tan aldıkları görev ve talimatlarının olduğu belirtilir. Bu açıdan hayvanların bazı konularda bilgi sahibi olduklarını söyleyebiliriz.⁸³ Bu şekilde Kur'ân'da hayvanlara vahyedildiği ve bunda Allah'ın yüceliğine işaret olduğu hatırlatılır. "Rabbin, bal arısına şöyle ilham etti..."⁸⁴ bu durumdan, hayvanlar bile Allah'ın emrine uyarak yaşam sürüyorsa, o zaman akıl sahibi olan insanın tam manasıyla hayatını O'nun emrine göre tanzim etmesi gerektiği mesajını alabiliriz. Burada bal arasını zikrettik ancak bu durum diğer hayvanlar için de geçerlidir. Çünkü hayvanların yaptığı yuvalar, yön bulma becerileri, rızık temin etme gayretleri, nesillerini devam ettirmeleri hep ilahi bir ilhamla bildirilmektedir.⁸⁵ Bu bağlamda mesela kuşların uçmasının Allah'ın izni ve inayeti ile olduğu Kur'ân'da zikredilmektedir.⁸⁶

Haşr, (öldükten sonra diriliş), ahiret hayatının başlangıcı ve yeni bir hayatın dönüm noktasıdır. Dünyevileşen insan, iman etmediği ve hazırlık yapmadığı ölüm sonrası bir hayatın varlığını yani inkâr edebilmektedir. Kur'ân'da hayvanlar ile verilen mesajlardan biri de öldükten sonra dirilme anlamına gelen *haşr*'in ispatıdır. Bu sebeple tarih boyu bu konudaki inkarlara karşı peygamberlerin haşri ispat delilleri ve mucizeleri olmuştur. Allah, yeryüzünü yoktan var edip canlılara nasıl hayat verdiyse, öldükten sonra da onları öylece diriltecektir.⁸⁷ Uzeyr (a.s)'ın ve merkebinin yüz seneden fazla ölü kaldıktan sonra tekrar diriltilmesi⁸⁸, İbrahim

---

⁸³ Ahmet Gündüz, "Hayvanlarda Aklın Varlığının Kur'ân Çerçevesinde Değerlendirilmesi" Şarkiyat 10/1 (Nisan 2018), 125.

⁸⁴ en-Nahl, 16 / 68-69.

⁸⁵ Çayır, Kur'ân-ı Kerîm'de Zikredilen Hayvanlar ve Zikir Sebepleri, 19.

⁸⁶ en- Nahl, 16/79.

⁸⁷ el-Bakara, 2/28-29.

⁸⁸ el-Bakara, 2 / 259.

(a.s.)'ın parçalara ayırdığı kuşların tekrar diriltilerek O'na gelmesi⁸⁹, Ashab-ı Kehf kıssasında bahsedilen köpeğin durumu⁹⁰ gibi, Kur'ân'daki bazı kıssalarda öldükten sonra dirilişin ispatı için hayvanlar üzerinden mu'cizevi örneklerle mesajlar verilmiştir. Bu kıssalarda, ölümden sonra tekrar dirilmenin mümkün olacağı verilen örneklerle anlatılmış olup insanlarla olan ilişkisi veya insanların ülfetinden olsa gerek, olayda kuş, merkep ve köpek zikredilmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'de tevhit mücadeleleri anlatılan peygamberlerin, peygamberliklerini ispat etmek için çeşitli mucizeler gösterdikleri de zikredilmektedir. Hz. Musa'nın asasını yere attığında bir yılan veya ejderhaya dönüşmesi,⁹¹ peygamberi inkâr eden Mısırlıların çekirge, haşerat ve kurbağa salgınına maruz kalması,⁹² Salih (a.s.)'a peygamberliğinin ispatına bir devenin mucize olarak verilmesi,⁹³ Süleyman (a.s.)'a hüdhüd kuşunun haber getirmesi ve Süleyman (a.s.)'a karınca ve diğer hayvanların dilinin öğretilmesi,⁹⁴ Hz. İsa(a.s.)'nın çamurdan yaptığı kuşun canlanması⁹⁵ buna örnek verilebilir. Bu misalleri incelediğimiz zaman insanların, korktuğu veya ülfet ettiği bazı hayvanların, peygamberlere verilen mucizelerin bazılarında konu edildiğini ve insanların yakinen olayları anlamasını sağladığını görüyoruz.

Allah'ın yarattığı tüm canlılar kendi arasında bir topluluk veya koloni oluşturarak yaşarlar. İnsanlar nasıl bir araya gelip ümmetler oluşturuyorsa hayvanlar da birer topluluk oluşturmaktadır. Bu şekilde Allah birlikte yaşamanın öneminden bahsederek; “Yeryüzünde gezen her türlü canlı ve (gökte) iki kanadıyla

---

⁸⁹ el-Bakara, 2 / 260.

⁹⁰ el-Kehf, 18/9-26.

⁹¹ el-A'raf, 7/107, Et-Taha, 20/20.

⁹² el-A'raf, 7/133.

⁹³ bk. Hûd, 11/ 64, el-A'raf, 7/73, 74, 77, el-İsra, 17/59, eş-Şems, 91/13; el-Kamer, 54/27; eş-Şuara, 26/155-157.

⁹⁴ en-Neml 27/22.

⁹⁵ Âl-i İmran, 3/49.

uçan her tür kuş, sizin gibi birer topluluktan başka bir şey değildir.”⁹⁶ buyurmaktadır. Bu hayvanların yaratıldıkları durumlarına göre Allah’ı tesbih etmekte olduğu müteaddit ayetlerde bildirilmiştir.⁹⁷ Hayvanların Kur’ân’da Allah’ı teşbih ettiklerinin zikredilmesinin nedeni, insan’ın yaratışına ve akıllı olması durumuna göre kulluk yapmasını teşvik ederek, yaratıcısı ile arasında güçlü bir iletişimi tesis etmek ve diğer yaratılan varlıkların yapısını insana tanıtmaktadır.⁹⁸ Bununla birlikte Kur’ân-ı Kerîm, haktan yüz çevirenlerin durumunu bir ayette aslandan kaçan yabani eşeklere benzetmektedir.⁹⁹ Bir başka ayette Yüce Allah, dilediğinde ayetlerini yücelteceği ifade etmekte, yüz çevirenlerin ise kendi hevâ ve heveslerine uyduğunu belirterek onları köpeklere benzetmektedir.¹⁰⁰ Bu şekilde kafirleri hayvanların özellikleriyle tasvir ederek, peygambere bu kıssaları anlatmasını ve insanların ders almalarını bildirmektedir. Cehennem ehli anlatılırken de zaman zaman hayvanlardan misaller verilmiştir. Mürselât suresinde cehennem, devasa kıvılcımlar saçan kızıl develere benzetilmiştir.¹⁰¹ Ayrıca Kur’ân, inkâr ehlinin değersiz, hatta hayvanlardan daha sefil¹⁰² durumda oldukları mesajını bizlere vermekte,¹⁰³ Allah’ı bırakıp başkasını dost edinenler de kendisine zayıf bir ağ örerek ev yapan örümceğe benzetilmektedir.¹⁰⁴ Bu benzetmelerle, iman etmeksizin geçirilen bir hayatın, kazanılan servet ve makamın insana fayda getirmeyeceğini anlıyoruz.

İslam dininin temel amaçlarından biri de insanların güzel ahlaka sahip olmalarını sağlamaktır. Kur’ân’da birçok yerde müminin sahip olması gereken ahlak

---

⁹⁶ el-En’am, 6/38.

⁹⁷ en-Nûr, 24/41, el-Hac, 22/18.

⁹⁸ Nihat Bülbül *Kur’ân’da İsmi Geçen Hayvanlar ve Bunların Zikrediliş Sebepleri (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014)*, 96.

⁹⁹ el-Müddessir, 74/50.

¹⁰⁰ el-A’raf, 7/176.

¹⁰¹ el-Mürselat, 77/ 32-33.

¹⁰² el-A’raf, 7/179.

¹⁰³ el-A’raf, 7/179.

¹⁰⁴ el-Ankebut, 29/41.

ilkeleri bazen hayvanların çirkin ve nahoş vasıfları zikredilerek, açıklanmıştır. İnsanın bu tarz davranışlardan uzak durması istenmiştir. Meselâ yüksek sesle konuşmanın çirkinliği, eşek sesine benzetilmiş,¹⁰⁵ maymun ve domuzdan örnekler verilerek insanların onların karakterinden uzak durmaları emredilmiştir.¹⁰⁶ Kendilerine Tevrat indirildiği halde onunla amel etmeyenler, kitap yüklü merkeplere benzetilmiştir.¹⁰⁷ Bu ayet, inkar ehlinin hayvanlardan daha sefil olduğu durumundan sadece iman ederek kurtulamayacağımızı bildiriyor, iman ettikten sonra imanın gereğini ibadetlerimize ve ahlakımıza samimi olarak yansıtmanızı gerektiğini ifade ediyor. Zira iman eden Yahudi alimleri, iman ettikleri Tevrat'ın hükümlerine göre yaşamadıkları için öğrendikleri ilim sebebiyle kitap yüklenmiş bir merkebe benzetilmiştir. Öyleyse Allah'a inanan bir Müslümanın da sadece inandım demekle yetinmeyip toplum içerisinde ahlâkı, ibadeti ve beşerî ilişkileriyle örnek bir insan olma yolunda çaba sarf etmesi elzendir.

Kur'ân'da hayvanların zikredilmesinin bir amacı da hayvanların kurban ibadetine konu olmalarıdır. Sözlükte Allah'a yaklaştıran şey anlamındaki *kurban* kelimesi; fıkhi terim olarak “Kurban Bayramı günlerinde, İbadet niyetiyle ve belli şartlara haiz koyun, keçi, sığır ve deve cinsinden kesilen hayvana denmektedir.”¹⁰⁸ Kur'ân-ı Kerîm'de kurban ibadeti ağırlıklı olarak Maide, Hacc, Sâffat ve Kevser surelerindeki ayetlerde konu edilmekte, yukarıda da bahsettiğimiz gibi, En'am Sûresi de adını, kurbanlık ve eti helal olan hayvanlardan almaktadır.¹⁰⁹ Kurban, her ne kadar behîme dediğimiz hayvanların Allah'a yaklaşmak için kesilmesi anlamın gelse de, asıl manası Hz. Ademin iki oğlunun kıssasında da bahsedildiği gibi Allah'a yaklaşmak için sunulan şey demektir ki, bu anlamıyla diğer sadaka olan nafiye mali

¹⁰⁵ Lokman, 31/19.

¹⁰⁶ el-Mâide, 5/60.

¹⁰⁷ Cumâ, 62/5.

¹⁰⁸ Mehmet Dikmen, *İslam İlmihali*, (İstanbul: Cihan Yayınları, 2004) 468.

¹⁰⁹ Mustafa Boran, "Kurban İbadeti ve Bazı Güncel Meseleler" Helal ve Etik Araştırmalar Dergisi 2/1 (Haziran 2020), 67.

ibadetlerden daha şümulüdür.¹¹⁰ Konunun anlaşılması adına belli başlı tespit ettiğimiz bu mesajlarla iktifa edeceğiz. Ancak Kur'ân'da hayvanların zikredilmesi ile verilen mesajlar elbette bunlarla sınırlı değildir. Konu irdelendiği zaman verilmek istenen daha birçok mesaj ile karşılaşacağız.

3. Kur'ân'a Göre Hayvanların İnsanlara Faydaları

Hayvanların, Kur'ân'da zikredilmeleri ile insanlara yukarıda saydığımız birçok mesaj verilmesi yanında insanlara sağladıkları yararlardan da bahsedilmektedir. “Onların (hayvanların) üzerinde ve gemilerde taşınırsınız.”¹¹¹ “Hem binesiniz diye hem de süs olarak atları, katırları ve merkepleri de yarattı.”¹¹² Bu ve benzeri ayetlerde hayvanların insanlara birçok faydalarının olduğu bildirilmektedir.

Allah faydaları için çok çeşitli hayvanları yaratmış ve insanlarda hayatlarını daha kolay idame ettirebilmeleri amacıyla bu hayvanlardan gıda, giyim ve binek gibi çeşitli şekillerde faydalanmıştır. Faydalanırken özellikle gıda olarak tüketilen bu hayvanlardan hangilerinin helal ve hangilerinin haram kılındığı genel hatlarıyla Kur'ân-ı Kerîm'de açıklanmış, Hz. Peygamber (s.a.s.) de helal ve haram ürünlerin çerçevesini söz ve uygulamaları ile açıklık getirerek genişletmiştir.¹¹³ Bu bağlamda İnsanlar, Kur'ân'da zikredilen hayvanlardan birçok şekilde istifade etmektedirler.

3.1. Hayvanların Taşıma ve Savaş Aracı Olarak Kullanılmaları

Hayvanlar, insanlık var olduğundan beri önemli bir binit ve taşıma aracı olarak kullanılmış ve hâlâ kullanılmaya da devam edilmektedir. Ayrıca hayvanlar savaş

---

¹¹⁰ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'ân Dili, çev. İsmail Karaçam vd. (İstanbul, Azim Dağıtım, 1992), 3/219.

¹¹¹ el-Mu'minun 23/22.

¹¹² en-Nahl, 16/8.

¹¹³ Nur Uddin, "Eti Haram Olan Hayvanları Tespit Problemi: Kur'ân ve Sünnet Açısından Bir Değerlendirme" Helal ve Etik Araştırmalar Dergisi 3/2 (Aralık 2021), 23.

aracı olarak tarih boyunca önemli bir konuma sahip olmuştur. İnsanlar özellikle teknolojik imkanların sınırlı olduğu dönemlerde, at, eşek, deve, fil vb. hayvanlardan ulaşım, taşıma ve savaş aracı olarak birçok farklı şekillerde istifade etmişlerdir.”¹¹⁴

Kur'ân'da, savaş için koşturan, tozu toprağa katan atlara yemin edilmekte,¹¹⁵ atların savaş için hazırlanmasından bahseden ayette Müslümanların çağın önemli savaş araçlarına yatırım yapmalarına da işaret edilmektedir. “...her çeşitten kuvvet biriktirin, cihad için atlar hazırlayın.”¹¹⁶ Her çeşitten kuvvet biriktirmek, yaşanan çağda Müslümanların savunması için, çağın gerektirdiği her türlü savaş aletine sahip olmakla mümkün olacaktır. Elbette Allah'ın yardımının gelmesi de, sünnetullah gereği Müslümanın elinden gelen her şeyi yapmasına bağlıdır.

3.2. Hayvanların Gıda ve Şifa Kaynağı Olması

İnsanların, sağlıklı yaşamaları için ve hayatlarını devam ettirmeleri için aldıkları gıda maddelerinin önemli bir kısmı, hayvanlardan elde edilmektedir. Gıda olarak hayvanlardan et, süt, yumurta ve bal olarak istifade etmekteyiz. Bu gıdaların içerdiği proteinler bizler için doğal bir yiyecek olması açısından çok önemlidir. Bu maddelerin üretimini ise sadece hayvanlar yapmaktadır. Burada anlamları üzerinde durduğumuz ve başka birçok ayette haber verildiği gibi insanlar, gıda açısından hayvanlardan çok yönlü istifade edip yararlanmaktadır.

En'am suresinde “Çeşitli hayvanlar size helal kılındı.”¹¹⁷ Hacc suresinde de “Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği hayvanlar...”¹¹⁸ buyrulur hayvanların, insanlar için gıda kaynağı olarak helal kılınan bir nimet olduğu vurgulanmaktadır. Süt ile ilgili olarak da tertemiz bir nimetin kan ve fişkı arasından çıkarılmasının bir

---

¹¹⁴ Abdurrahim Ekinci, *Demîri'ninHayatu'l-Hayavani'l-Kübra Adlı Eserinde Hayvanlarla İlgili Zikrettiği Ayetlerin Analizi (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 9.*

¹¹⁵ el-Adiyat 1-6.

¹¹⁶ el-Enfal, 8/60.

¹¹⁷ el-Maide, 5/1.

¹¹⁸ el- Hacc, 22/28,34.

ibret olduğundan bahsedilmektedir. “Şüphesiz (sağmal) hayvanlarda da sizin için bir ibret vardır. Onların karınlarındaki fişki ile kan arasından (süzülen), içenlere halis ve içimi kolay süt içiriyoruz.”¹¹⁹

Nahl Suresinin “...onda insanlar için şifa vardır...”¹²⁰ ayetiyle, arılardan elde ettiğimiz balın, mucizevi bir şekilde hem gıda hem de birçok hastalığa şifa olduğu bildirilmektedir. Bal, hem lezzetli bir besin kaynağı hem de tıbbi yönden çok yararlıdır. Bu sebeple alternatif tıpta, birçok hastalığın tedavisinde başlıca şifa kaynaklarından biridir.

Hayvanların gıda olarak tüketilmesinde, faydalı ve temiz olanların helâl, necis ve iğrenç olanların haram olduğu şeklinde genel bir ölçü olduğunu görüyoruz. Bununla kitap ve sünnette konu ile ilgili bazı yasaklar, sınırlamalar ve açıklayıcı bilgiler yer almaktadır. Bu ölçülere uymak elbette müminlere fayda sağlayacaktır.¹²¹Din, insanların sadece Allah ile ilişkilerini değil beşeri ilişkilerle birlikte yeme alışkanlıklarını da düzenler. Bu sebeple gıdaları tüketirken helal tüketim zincirine de hassasiyetle riayet edilmelidir.¹²²

3.3. Barınma, Giysi ve Ev Eşyası Olarak İstifade Edilmesi

Hayvanlardan bir istifademiz de elbise, barınak ve ev eşyası olarak kullanılmasıdır. Önceden göçebe bir toplum olan Türkler için hayvan derileri en önemli barınak malzemesi olmuştur. Halen sayfiyelerde, yörük çadırlarında malzeme olarak hayvan derileri kullanılmaktadır. Kur’ân-ı Kerîm’de bu husus dile getirilmekte, hayvanların derilerinden barınak, yün, yapağı ve kıllarından giysi ve ev eşyası olarak istifade ettiğimiz belirtilmektedir.¹²³ Hayvanların yaşamımızı devam ettirmemiz için elzem olan birçok ihtiyacımızı karşılamada önemli bir nimet olduğu

¹¹⁹ en-Nahl, 16/66.

¹²⁰ en-Nahl, 16/68,69.

¹²¹ Diyanet İşleri Başkanlığı, *Hadislerle İslam* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020), 5/274.

¹²² Cemalettin Sarıçoban-Hasan Yetim, "Helal ve Sağlıklı Et ve Et Ürünleri Üretimi" Helal ve Etik Araştırmalar Dergisi 2/2 (Aralık 2020), 66.

¹²³ en-Nahl 16/80.

hatırlatılmaktadır. İnsanın dünya macerasının başladığı ilk günden itibaren hayvanların yünleri ve derileri insanlar için en kaliteli giysi malzemesi olmuştur. Bu husus “Onlarda sizi soğuğa karşı koruyacak şeyler vardır.”¹²⁴ ayetinde dile getirilmiştir. “... yünlerinden, yapağularından ve kıllarından bir süreye kadar giyilecek, dönecek eşya ve geçimlik yaptı.”¹²⁵ ayetinde de *esâsen ve metâen* (giyim-ev eşyası, ve ticaret malı) diye vurgu yapıldığı gibi hayvanların yünlerinden ve kıllarından, kilim, döşek, halı, yorgan, örtü vb. şekilde ev eşyası olarak da istifade edilmektedir.

3.4. Süs Eşyası Olarak İstifade Edilmesi

Hayvanlar doğanın süsü olduğu gibi insanlar için de süstür. Âli İmran suresinde insan için süslü gösterilen şeyler sayılmakta,¹²⁶ salma atlar gibi birçok hayvanın, süs olarak hoşlanılan ve insanlar katında kıymetli olan varlıklar olduğunu anlamaktayız. Günümüzde de at, kedi, köpek, balık ve kuş gibi hayvanlar süs amaçlı alınıp satılmaktadır. Hatta süs köpeği ve süs balığı gibi deyimler örfümüze de yerleşmiş durumdadır.

Ayrıca insanlar tarih boyunca hayvanlardan elde edilen, yün, deri, boynuz, fildişi, ipek gibi malzemeleri ev ve süs eşyası yapımında kullanmışlardır. Boynuzlarından kıymetli çakılar, biblolar, çeşitli süs eşyaları, derilerinden kıymetli kürkler yapılmakta, özellikle de ipek süs ve giyim eşyası yapımında kullanılmaktadır. İpek üretimini sadece hayvanlar yapmaktadır. İnsanların ipeğe duydukları ilgiden dolayı ipeğin cennet elbisesi olduğu, “oradaki elbiseleri de ipektir.”¹²⁷ gibi bazı ayetlerden anlaşılmaktadır

Bizlere hizmet eden ve Kur'ân'da birçok faydaları sayılan hayvanlardan nimet olarak istifade etmekteyiz. Bu sebeple insana birçok faydası bulunan hayvanlara,

---

¹²⁴en- Nahl 16/5.

¹²⁵en-Nahl 16/80.

¹²⁶ Âli İmran 3/14.

¹²⁷ el-Fatır 35/33.

şefkat nazarıyla bakmak insani ve vicdani bir sorumluluğumuzdur. Bu itibarla Hz. Peygamber (s.a.s.) birçok hadisinde, hayvanlara eziyet etmeyi yasaklamış ve onlara karşı merhametli olmayı emretmiştir. Hatta göktekilerin rahmetine kavuşmamız için yerdekilere merhametimizin gerekli olduğunu vurgulamıştır. “Siz, yerdekilere merhamet edin ki, göktekiler, (Allah ve melekler) de size merhamet etsin.”¹²⁸ O halde günlük hayatımızda önemli bir yere sahip olan bu canlılardan istifade ederken onlara şefkat ve merhametle yaklaşmak şiarımız olmalıdır.

Sonuç

Kur’ân’da, dünya hayatımızı şekillendirmesi ve bize rehberlik etmesi açısından çeşitli konulardan bahsedilirken hayvanlara önemli bir yer ayrılmıştır. Kur’ân-ı Kerîm’in kâinatla ilgili ayetleri, insanlara Allah’ın varlığı ve birliği hakkında çeşitli bilgiler vermektedir. Ayrıca insan dışındaki diğer varlıkların, insanın emrine musahhar kılındığı hatırlatılarak, canlı ve cansız varlıkların yaratılışı, tabiat olaylarının meydana gelişi, dünyanın yapısı veya özellikleri hakkında öğrendiği bilgiler, insanı tefekküre sevk etmektedir. Bu bağlamda hayvanların insanlara sağladığı faydalar anlatılırken onlardan ibret alınması da ifade edilmektedir. İnsanoğlunun hayatını idame ettirebilmesi için faydalandığı bu hayvanların hak ve hukuklarına riayet etmesi, verilen nimetlere bir şükür ifadesi olmasının yanında dünyadaki ekolojik dengenin korunması açısından da son derece önemlidir.

Sonuç olarak; Kur’ân-ı Kerîm’de, Allah’ın varlığının ispatı, ölümden sonra tekrar dirilişin hak olduğunun delillendirilmesi, onlarla ilgili fıkhi hükümlerin açıklanması, nimet olarak verildiklerinin hatırlatılması ve ibret alınması için birçok hayvandan bahsedilmiştir. Ayrıca Kur’ân-ı Kerîm, hayvanların insanoğlunun hizmetine gıda, şifa gıysı, barınma, ev eşyası ve hayatın süsü olarak verildiği bilgisini vererek, onların yaratılışlarındaki hikmetlerin tefekkür edilmesini istemektedir.

---

¹²⁸ EbûDâvûd, “Edeb” 58 (4941).

Kaynakça

- Abdulgaki, Muhammed Fuad. *el-Mu'cemu'l-Mufehres li-Elfazi'l-Kur'ani'l-Kerîm*. Kahire, Daru'l-Kutubi'l-Mısriyye, 1945.
- Ateş, Ali Osman "*İslam ve Doğal Hayatın Korunması*" Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD) 3 / 1 (Mart 2003), 1-34.
- Boran, Mustafa. "Kurban İbadeti ve Bazı Güncel Meseleler" Helal ve Etik Araştırmalar Dergisi 2 / 1 (Haziran 2020), 64-84.
- Bülbül, Nihat. Kur'an'da İsmi Geçen Hayvanlar ve Bunların Zikrediliş Sebepleri. Erzurum: Atatürk üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Cürcânî, Seyyid Şerîf. *Tarîfât: Arapça-Türkçe Terimler Sözlüğü*. Çev. Arif Erkan. İstanbul: Bahar Yayınları, 1997.
- Çalışkan, Necmettin. Kur'an'da İnsanın Canlı Nebâtât-Hayvânât ve Cansız Cemâdât Varlıkları İlişkisi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans Tezi, 2010.
- Çayır, Celal. Kur'an-ı Kerîm'de Zikredilen Hayvanlar ve Zikir Sebepleri. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999.
- Demirci, Kürşat "Hayvan" Md. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 17/81. Ankara: TDV Yayınları, 1998.
- Dikmen, Mehmet. *İslam İlmihali*. İstanbul: Cihan Yayınları, 2005.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. *Hadislerle İslam*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 4.Basım, 2020.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk el-Ezdî es-Sicistânî. *Sünen-i Ebu Davud*. Nşr. Muhammed MuhyiddinAbdulhamid. 4 cilt, b.y.: el-Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, 1431/2010

Ekinci, Abdurrahim. Demîri'nin Hayatu'l-Hayavani'l-Kübra Adlı Eserinde Hayvanlarla İlgili Zikrettiği Ayetlerin Analizi. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.

el-Firuzabadî, Muhammed b. Yakup. *el-Kamûsu'l-Muhît*. Beyrut: Daru'l-Ma'rife, 2011.

el-İsfahanî, Rağîb. *Müfredât*. çev. Aldulbaki Güneş-Mehmet Yolcu. İstanbul: Çıra Yayınları, 2012.

el-Kurtûbî, Muhammed b. Ahmed, *el-Cami' li-Ahkami'l-Kur'an*. İstanbul: Buruc Yayınları, 2003.

Erturhan, Sabri. "Hayvan Öldürme ile İlgili Fıkhî Hükümler", *Bilimname* 6 / 1 (Haziran 2009), 97-121.

Gündüz, Ahmet . "Hayvanlarda Aklın Varlığının Kur'ân Çerçevesinde Değerlendirilmesi". *Şarkiyat* 10 / 1 (Nisan 2018): 114-142.

Işık, Emin "En'am Suresi". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 11/169. Ankara: TDV Yayınları, 1995.

Karaoğlan, Arslan . "Nûr Sûresi 39-40. Âyetleri Bağlamında İnkârcı Tutum ve Davranışların Allah Katındaki Değeri". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6 / 10 (Mart 2019), 7-38.

Kasapoglu, Abdurrahman . "Kur'an'da Koşullandırma Yoluyla Öğrenme -Hayvanların Koşullandırılması-". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 5 / 2 (Nisan 2005): 57-71 .

Kur'ân-ı Kerîm Meâli. çev. Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2009.

Sarıçoban, Cemalettin- Yetim, Hasan. "Helal ve Sağlıklı Et ve Et Ürünleri Üretimi" *Helal ve Etik Araştırmalar Dergisi* 2/2 (Aralık 2020), 54-70.

- Tahiri, SadrulEslam. "*İslam Hukukunda Hayvan Hakları*" Universal Journal of Theology 6/1 (Haziran 2021), 386-389.
- Turan, Ramazan. "*İbnMiskeveyh'inNefs Anlayışı*" Tasavvur/Tekirdağ İlahiyat Dergisi 5/1 (Haziran 2019), 203-219.
- Turgay, Nurettin. *Kur'an Açısından Hayvanlar ve Bitkiler*. Ankara: Fecr Yayınları, 2011.
- Turgay, Nurettin. "Kur'ân'da Adı Geçen Bitkiler ve Hayvanlar" Çevre ve Din Uluslararası Sempozyumu. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2008, 274-313.
- Uddın, Nur. "*Eti Haram Olan Hayvanları Tespit Problemi: Kur'an ve Sünnet Açısından Bir Değerlendirme*" Helal ve Etik Araştırmalar Dergisi 3/2 (Aralık 2021), 23-37.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*, çev. İsmail Karaçam vd. İstanbul, Azim Dağıtım, 1992.